INC.
1466
BN

Incipit Liber derepublica

magna doctrina et erudicione refertus neceſſarius: cuilibet homi vo
lenti virtute uti: editus et copillatus per doctiſſimum virum iacobū
lupi in artibus magiſtrum: et in ſacra theologia bacbalarium forma
tum optime meritum: in quo graues ſententie: nec non preclariſſima
dicta a viſceribꝰ moralis philoſophie de promta pleniſſime digeſta ſunt

Inc. 1466

Sereniſſimo ac potentiſſimo domino dño
emanueli portugallie Regi iacobus lupi obſeqntiſſimus clientulus
et ſue maieſtatis dicatiſſima creatura perpetuã felicitatem.

¶ Cogitanti michi inuictiſſime pñceps in hac preclariſſima pariſio-
rum vniuẽſitate iam per decennium cõmoranti in qua vr̃e regie maieſta-
tis auctoritate et imperio bonis artibus et ſacris litteris ꝓ mea me
diocritate inuigilaui: In mẽtẽ venit de mea penuria ac tenuitate doc
trine aliquod munus debitũ et obſequiũ vr̃e regie celſitudini offerre
Ego aũt cũ mecũ meditarer qd ad illuſtriſſimã dominatõnẽ vr̃aʒ po
tiſſimũ muneris mitterẽ: nichil profecto honeſtius videbatur aut vti
lius: ꝙ̃ definire quibus inſtitutis ac artibus regnũ veſtrũ. vr̃a regia
maieſtas pulcherrime atqȝ ꝑ beate poſſit gubernare. In primis .n
iterũ ac ſepius michi iocundari ac congratulari nõ deſiſto gratias
deo altiſſimo ĩ menſas agere de vr̃o culmine ac ſummo faſtigio vr̃e
regie maieſtatis qua merito et pleno Iure poſt deceſſum ab huma-
nis Sereniſſimi regis domini dñi iohanis felicis memorie (cuius a
nima in eterna luce quieſcit) eſtis donatus. Quã obrem iſtud opꝰ de
republi. gubernanda ꝑ regeʒ cudi. cõſcripſi et compoſui. illudqȝ ſta-
tui vr̃o nomini dedicare. Solet deniqȝ vr̃a Sereniſſima Maieſtas
(vt fama eſt) et vt ego ipſe ex vr̃a optime indolis adoleſcentia preſa
gire potui) prouiata vobis virtute et probitate quecunqȝ ad ĩformã-
dum optimum principem pertinent monita per iocunde ac ſtudioſe
excipere. Nec .n. ea ratione iſtud opuſculum miſſum exiſtimari
velim: vt poſſem vr̃am regiam ꝑſonã aut meliorẽ reddere aut piti-
orẽ. Certo nanqȝ ſcio ꝙ in omni gn̄e virtutum et bonaꝝ doctrinaruʒ
nemini ferme omnium noſtre etatis pñcipũ vr̃a celſitudo regia cedit
q2 ſecundum nomen veſtruʒ: ita inter pñcipes laus veſtra Sʒ dignũ
duxi vt ſicut mei corpuſculi mẽbra quãdiu ſpũs bõs Rexerit artꝰ vr̃e
piẽtiſſime maieſtati ꝑpetuo ſũt deuincta. eius ecciã ſi q̃ ſũt animi vi
res poſſideat. Et lʒ fuerint cõplures q̃ ante me varios libroſqȝ de re-
publi. ſcripſerint. vt diuus plato. et ariſtoteles peripateticoruʒ pñ
ceps et noſtri ꝙ̃ plures doctores criſtiani. ego tñ illos ſepe euoluẽs
velut in roſario multorum varietate florum redolentium beneculto
refertoqȝ hec legi documenta q̃ vr̃e mitto pientiſſime dignatõi. tenui
ꝑterea aliuʒ ſtilum et tractandi modum inmiſcendo auctoritates ſa
cre ſcripture et eius exempla vt ſolidior eſſet doctrina et maioris põ
deris quid haberet Scio preterea apud maieſtatem vr̃aʒ aſſiſtere ſẽ
per viros doctos et ſapientes. qui poſſent melius de hac re dicere et
monimẽtis demandare: dignuʒ tñ exiſtimaui: vt ego qui indignꝰ vr̃e
excellẽtiſſime incltiſſimeqȝ dominationis (vr̃a gratia) ludi magiſter

et bacalari⁹ (licꝫ tāti ꝑncipis ī merit⁹) imo humillim⁹ ſeruulus et
cliētulus obſequētiſſim⁹ ī teneris ānis exiſterā in ꝓuis rudimētis
ac artis grāmatices: nūc in prouectiori etate aliquid obſeqi ꝑſtarēꝫ
qđ eſſet vr̄e regie maieſtati gratiſſimū: ⁊ officio meo aptiſſimum.
valeat igitur vr̄a ſereniſſima ac pientiſſima maieſtas ſemꝑ ſoſpes ꝑ
lōgos ⁊ felices ānos ꝓcult⁹ conſeruacione feliciſſimē regie dignitatis
augmento honoris vite et glorie ad deū quādiu vixero ſemꝑ orabo.

Liber de republi. in quo diuine ſētēcie ſacre ſcripture: ⁊ ꝑclariſſima
inſtituta ad bene beateqꝫ viuēdū ꝑ neceſſaria ad notātꝰ: īcipit feliciter

Capitulum primum in quo tractatur. ꝙ respu bli. neceſſario īdiget regimīe et de mltiplici mō regendi rempubli.

espubli. que ī multitudīe virorꝫ ac mulierū cōſiſtit ne ex
tingatur ⁊ pereat. vt gubernetꝰ. neceſſe eſt. Nam de iure
natꝰe ē ꝙ vnuſqſqꝫ appetat ſuū eſſe viuē ⁊ cōſuari Jus
n. natꝰale ē illud qđ eſt cōmune oīm nacionū eo ꝙ inſtintu natꝰe et non
cōſtitucione habetꝰ aliqua ⁊ iuriſte dicūt ius natꝰale eſſe ꝙ natꝰa omīa
animalia docuit vñ Cicero ꝑmo officiorꝫ libro ſic inquit. ꝑncipio gene
ri aīanciū omi eſt a natꝰa tributū. vt ſe vitā corpuſqꝫ tueatꝰ declinetqꝫ
ea q̄ ſibi nocitura videntꝰ ⁊ q̄ ſiit ad ſalutē neceſſaria cōquirat vt paſtū
et lacibula ⁊ alia hui⁹. Nā ſi cetera aīalia natꝰa ipā cōgregabilia ſūt.
vt ſe ipā tueātꝰ et foueant cū tn̄ natꝰa eis dederit tegumēta pelles vi
delꝫ et inſtrumenta q̄bus ſe defendere poſſent. vngues vꝫ ⁊ cornua et
volucribus pēnas. Quāto magis hō q̄ ſua natura eſt inbecillis: q̄ tot
et tātis indiget cōgregabilis ⁊ cōſociabilis eſſe debet. quā racionem
Ariſtoteles cōſiderās hoīnē ſic deſcribit. hō eſt aīal ſociabile ꝑ natꝰā
propter quā cauſā neceſſe eſt vt hoīes ſimul viuāt et cōgregētur vt al
ter altri ſubueniat ⁊ id in quo vnus deficit ꝑ mutuā opē ab alto nanci
ſcatꝰ. videm⁹. n. ꝑ experientiā ꝙ apes quia cōgregātur fingunt fauos et
mela ſtipāt. q̄ nō efficerēt ſi diuiſim et ſeorſum volitarent. Quanto
magis homines qui vt aliis hominibus ſint adiumento procreati ſunt
vñ plato ſic inquit non nobis nati ſum⁹ ortuſqꝫ noſtri partem patria
ſibi vendicat partem amici et vt ſtoicis placet que in terra gignuntur
ad vſum hominum procreari homines aūt cauſa procreatos eſſe. vt
alii aliis ꝓdeſſe poſſēt. eſt ergo neceſſariū vt hoīes natꝰa cōgregabi
les cōgregētꝰ. quorꝫ cōgregatio et cōcilia cetuſqꝫ hoīm iure ſocietati
ciuitates nominētꝰ ⁊ ipē ciuitates ⁊ opida multiplicata ſub eođ recto
re et ꝑſidēte ꝓuīcie aut regnū appellatꝰ ipm̄ etiā totū regnū reſpubli.
noīa ri cōſueuit. q2 oībꝫ ī eođ regno cōmorātib⁹ ſūt eađ iura et leges
et ab eođ ꝑncipe ſiue rege oībꝫ ſub ei⁹ dnō militātibꝫ īſtitute Sꝫ omi
bus in eadem ciuitate aut regno degentibus eſt idem viuēdi modus

¶ Alii eni ſūt ſacerdotes et pōtifices ꝓ ſalute popłi ⁊ pace deū orātes Alii vō milites tenētes arma vt armis et coracibꝫ patriā defendant. alii vō ſūt opifices ī mechaīcis miniſtrātes qꝛ vt videmꝰ ī noſtro corpore naturali ſūt diūſa mēbra diūſa officia habētia ⁊ cum vnū indigꝫ opera alterius. vt pulcre pertractat apoſtolus. in prima epiſtola ad Corītbios nō. n. dicꝫ oculꝰ manui nō es de corpore qꝛ non es oculꝰ. nec dicꝫ manꝰ pedi nō es de corpore qꝛ nō es manꝰ. ſꝫ oculꝰ ī corpore nr̄o idiget obſeqo et bn̄ficio pedis vt cū ducat ad locum quē appetit videre. ⁊ pes idigꝫ ocl'o ne cūdo ī via offēdat. idigꝫ etiam miniſterio manꝰ vt miniſtret et aphēdat q̄ ſūt retinēda ⁊ int hoīes ꝯtractāda ſic in republi. ſūt diūſa gn̄a hoīm quoꝝ alkum alkꝰ auxilio eget. Sꝫ qꝛ ſūt nō nulli ī republi. q̄ volūt viuē ꝑ libito voluptatis ſue et hanc armoniā ⁊ bonā cōcordiā q̄ debꝫ eſſe ī pollicia ⁊ republi. ꝑturbare ⁊ cūtere ideo ad inuētꝰ eſt modꝰ regēdi rēpubli. ꝑ vnū aut plures vt boni ⁊ iuſti ducti amore ṽtutꝭ honoribꝫ ⁊ dignitatibꝫ ꝑmiarent. mali ⁊ rebeles ⁊ ī obediētes ⁊ rēpubli ꝯturbare volētes timore pene retraherēt a malo et diūſis penis afficerent vt illi nichil tale poſt hac cōmitent et reliq ſit ad ī iuriā tardiores. pēa eni vniꝰ erit metꝰ alkius. Sꝫ tn̄ q̄ triplex ſit modꝰ regēdi rēpubli. paucis oſtendaꝰ diūſi eni philoſophi hic diūſa ſēſerūt. q̄dam vō dixerūt rēpubli. regi debē ⁊ gubnari per ſapiētes ⁊ optimates. cuiꝰ opionis fuit ſocrates ⁊ hec rēpubli vocat ſocratica. Alii aūt dixerunt rēpubli. ſolū debere gubnari ꝑ diuites et potētes. Alii ſūt q̄ dicūt rēpubli. eſſe regendam regīne et auctoritate popłi ⁊ huiꝰ opionis fuit democritꝰ philoſophꝰ: vn̄ popłus aliquādo leges ipone cōſueuit ⁊ vocabant plebiſtita. Alii vō dixerūt q̄ꝝ ſētentia magis cōmunis eſt. vt reſpubli. vni tāq̄ꝫ regi ⁊ ꝑncipi ſupmo regēdam ⁊ gubnādam ſe cōmittat ⁊ oīa deuoluāt ad vnū tāq̄ꝫ ad vnū ꝑncipem ⁊ dnm̄ ſupmū cuiꝰ opionis fuit Ariſtoteles ille ꝑipateticoꝝ ꝑnceps. Sꝫ q̄s modꝰ ad rēpubli. regēdam gubernādamqꝫ ſit aptior ⁊ ꝑſtantior ī ſeq̄ti capitulo dicemꝰ. patet igr̄ ex ꝑdictis rempubli. neceſſario idigē regie ⁊ quot ſit modi regēdi rēpubli.

Ca. ſecundum ī quo probat q̄ ꝑcipatꝰ regalis eſt melior ⁊ ꝑſtātior ad gubnādū rēpubli.

Sup eſt ī hoc ſecūdo Ca. ꝓbare q̄ regimen reipubli. quod eſt ꝑ ꝑncipē ſupmum q̄ non cognoſcit ſibi ſupiorē. aut ꝑ regem eſt toti cōmunitati reipubli. aptiꝰ ac cōueientiꝰ. Et q̄ iſtud ſit vꝝ pōt ꝓbari auctoritate rōne ⁊ exēplo. ꝑmo ꝓbatur auctoritate Ariſtotelis q̄ vult q̄ omnis multitudo ⁊ płalitas debꝫ reduci ad vnitatē aut ad tātā paucitatē ad quātā pōt reduci et h̄ id vult ī 12. libro

ſuemethalce q̄ in tāta multitudie cutiū ⁊ rex ꝓductaꝝ ⁊ creataꝝ eſt
deueire ad vnū ṗmū ens ⁊ ad vnā ṗmā cauſā q̄ ſe hꝫ ſic dux i excerci-
tu ita q̄ ſic tm̄ ē vn⁹ ſuṗm⁹ dux i excercitu cui⁹ dicto ac ipſo oīa regū
t itaoīa ītota·cōmuītate ētiū regſit ab vno ṗmo ēte ſiue ab vna pria cā
quā·nos criſtiani vnū verū deum appella⁹· ⁊ hoc habet ariſtoteles·
t ſua politica q̄ reſpubli·q̄ per vnū ſuṗmū ṗncipē aut regē gubnatur
meli⁹ regr̄ q̄ꝫ illa q̄ pluribꝫ et hoc ꝓpt vnitatē vni⁹ ad quē oīa defe-
runt ꝯſuādā Nam ipē rex ſe habꝫ idektāto regno vl̄ territorio ſicut ſe
habꝫ de⁹ i vniūſo ⁊ ꝟ ſuo mō·i vniſiſo aūt tm̄ eſt vn⁹ de⁹ ⁊ nō plures
dii ergo ⁊ ī regno tm̄ vn⁹ debꝫ eſſe rex ⁊ ſuṗm⁹ doīn⁹ toti⁹ reipubli·
gubnator ⁊ rector· ⁊ ꝑcōſeq̄s reſpubli· q̄ vno vꝫ ſuṗmo ṗncipe aut
rege gubnat·meli⁹ ⁊ apti⁹ regit q̄ꝫ illa q̄ pluribꝫ Ad huc etiāꝫ ratione
poſſet ſic probari et ratio deducatur ex hiſque ſunt i naturali corpo
re·velut enim videmus quod in naturali corpore eſt tantum vnum cor
q̄ī fluit i alia mēbra ⁊ iſtud appellatur rex princeps et eſt tm̄ vnū q̄ in
īqlibꝫ corpore natali ꝙ ſic eē dꝫ ī regno tm̄ vnus rex ⁊ ſuṗm⁹ ṗnceps
cui⁹ auctoritate nutu et ipſo oīa regāt·Cōfirmat etiā alia rōne vide
lꝫ q̄ reſpubli· nō bn̄ regat p nō plures habētes habitudinē ad aliq̄ v
nū q̄r·ſepe plures diſcordāt·neq̄ veniunt ī vnā ſentētiāꝫ·imo q̄t capi
ta tot ſēſ⁹ ⁊ ex alia ⁊ alia volūtate diūſoꝝ animorū diſſētiēs q̄ꝫ ſit aīoꝝ
ſēſ⁹ vnde ſi eſſent tres vel q̄ttuor gubernātes ſuṗmi in regno· vnus
ab altero diſſentiret/et volet ſētētiā ſuā alt⁹ ſētētie ṗferri·ex q̄re ſeq̄
rent diſſētiōes/⁊ ſemiāria diſcordie ⁊ ſciſmata i regno (qḋ ab ſit) vnde
pulcre dicit·cui⁹ ſententie meminit· Cicero i eo libro q̄ de officiis
iſcribit nl̄la ſancta ſotietas nec fides regni eſt Naꝫ ī q̄ nō poſſūt plu-
res excellere in eo plerūq̄ fit tāta ꝯtētio·vt difficilimū ſit in ſanctā ꝟ
uare ſocietatē·Cōuenietiſſime ergo reſpubli·p vnū vt pote p regem
aut per ṗncipē ſuṗmū illius ꝯ munitatis gubnat ⁊ regit·poteſt etiam
hec ꝟitas probari exēplo legim⁹·n·in ſacris litteris vꝫ in p̄io libro
regū q̄ Samuel ꝓpheta de mādato dn̄i vnxit dauid i regē vt iparet to
ti populo iſrealitico/⁊ vt habetur t̄tio libro regū / ſadoch ſacerdos
Salomonē vnxit i regem·Et ſaul qui fuit primus rex iudeorum vn-
ctus eſt a ſamuele In regem de mādato dei/licet poſtea legem domi
ni et eius mandata fuerit preuari cactus· Ecce in omnibus iſtis nō
voluit dominus q̄ populus iſraeliticus qui erat ſibi familiaris ⁊ pe
culiaris/regeretur p plebē ipſam impitam ſicut dicebat democritus
Rempubli·regi deberi·neq̄ vel per diuites aut per ſapientes vt dice
bat Socrates rempublicam·gubernari· ſed per regem qui
eſſet dominus ſupremus qui in ſua prouintia aut regno neminem·
tēporalem dominum ſibi recognoſceret ſuperiorem· Aduertan-
dum eſt q̄ tamen licet tantū ſit vnus rex in regno vt melius ſit reſpu
bli gubernetur quam potentia plurimorum/aut clamore populari
Rex tamen·debet habere viros ſapientes et gnaros/milites graues

et barones quoꝝ ſētētiis et auctoritate ꝑitat ⁊ tales pōt preponere
et preficere vt audiant cauſas et lites / et litigia dirimāt / ⁊ ſētētiā pro
ferant diffinitiuam et que fuerint neceſſaria et expedientia ſigre·re=
gie maieſtati referant vt ipſe rex ſciat que in ſuo regno agūtur·⁊ q̄ in
digēt ꝑſentia ſua et ſciā non ignoret. Non·n·pōt ipſe rex q̄ curā hꝫ v=
niuerſalem totius regni: ꝑ ſe omniū cauſas ⁊ negotia audire / ⁊ illa di
rimire et enodare et ſoluere. Exemplū hui⁹ eſt in ſacra ſcriptura in
libro exodi·vbi ietro repꝛhēdit moyſē geneꝝ ſuū q̄ erat de mane vſq̄
ad veſperā audiēdo cāſſilioꝝ iſrael vñ ait ieto moyſi ſtulto labore cō
ſumeris tu et popul⁹ tuus qui tecū ē ⁊ ſeqtur ꝓuide aūt de omī ple=
be viros potētes ⁊ timentes deum in q̄b⁹ ſit ꝟitas / et qui derint aua=
ritiā / ⁊ ꝯſtitue ex eis tribunos ⁊ cēturiones ⁊ decanos qui iudicēt po
pulum omni tēpore·q̄cq̄d aūt maius fuerit·referāt ad te et ipſi mīora
tantū mō iudicēt q̄b⁹ audit; Moyſes fecit oīa q̄ ille ſuggeſſerat Ex
q̄ auctoritate diligēter conſiderare debent hii q̄ ꝑficiūt ī ꝑtores ꝑpo
ſitos et ꝑfectos vt habeāt q̄tuor ꝯditōes q̄ ī eadē auctoritate ponūtur
ꝑma eſt q̄ ſint potentes·i·ſapientes. Scđa eſt vt ſint timentes deum
·i·dei iuſtitiam et illius bona padiſi q̄ bonis ſolū ꝯcedit et penas in
ferni q̄bus mali plectūtur habeāt ꝑoculis·tertia eſt in q̄bus ſit ꝟitas
ſcꝫ iuſticie ⁊ doctrīe ⁊ bōe vite Quarta cōditio ē / et qui oderit auaritiā
·i·q̄ non accipiāt munera·vnde dicit̄ de vtronomium Non accipias
munera / qꝛ munera excecant oculos ſapientum et preuertunt pōp⁹
iuſtitie. Ex hiis igitur patet quāto reſpubli: melius regitur ꝑncipa
tu regali / et quomō ipſa regia dignitas multo expedientior ad illius
gubernationē et regimen. Sed iam de ſtatu regie dignitatis dicam⁹
et quod erit officium regis in tāto faſtigio ⁊ regali maieſtate ꝯſtituti

Capitulum tertiuꝫ in quo tractatur de regia digni tate et de officio principis in regia maieſtate conſtituti.

REgiam maieſtatem ſuper cunctas temporales dignitates
ſūmū precipuūq̄ tenere locū: nemini dubium eſſe arbitror
Quid teſte Cicerone īter mortales dignius excellētiuſq̄
cogitari pōt: q̄ vnuꝫ hominē in republi·ītueri q̄ ad conmunē vtilita
tē ſit nat⁹·q̄ velit ⁊ ſciat ſe pſonā publi·gerere digitatem decuſq̄ ſub
ſtinere·leges obſuare iura tueri atq̄ exſeq̄·rex·n·ī ſuo reguo iure di
uino et hūano vite et necis hoīm dño eſt·vñ lꝫ ſtatu regali nihil ē dif
ficilius ac loborioſi⁹: eo tñ nihil ē glorioſi⁹ ⁊ apō deū accepti⁹: ſi rex
tāto officio ⁊ digitate ſibi adeo ꝯſtita bñ vtat̄ Quid·n·ī hac vita mor=
tali magi; pōt gloriā illā eternā ꝓmereri q̄ is cui tāta ſuppetit copia
bonoꝝ ⁊ facultatū ⁊ opū·ſicut·n·ſtat⁹ Regalis eſt ceteraꝝ digitatū tē
poralium excellentiſſim⁹ ita in mortali deo proprior ac proximior·
ſcriptū eſt eni qđ domus regis dauid erat ſicut domus dei. videtur

deniqꝫ ipſe rex ſi bene ſuo officio fungatur iam in hoc mūdo inchoa-
tiue habere felicitatem vnde eſt illud in ꝓuerbio quid.n.felici⁹ ꝙ̄ mł
tos poſſe facere felices. Quāobrē debet ipſe rex ꝯſiderare tantum ac
tam ſupremum beneficium ſibi eſſe ab omipotēti deo collatū.q̄ver⁹
ac imēſus eſt rex et dominus dominātiū / quapropter tenetur illi iugi-
ter agere et habere gratias immenſas et immortales. et cognoſcat non
ſuis bn̄ exigentib⁹ meritis / ſed dei bn̄ficio ⁊ miſericordia eſſe in tāta
dignitate et in tanta gloria apud omnes conſtitutū. ⁊ reuelet dn̄o cor
ſuum et cogitationes ſuas. iuxta illud ſapientis ī prouerbiis / reuela
domino opa tua et dirigentur cogitationes tue. neqꝫ velit de tāta di-
gnitate ꝯ dominū ſuperbie Iſtud.n.peccatuꝫ ſupbire odiuit domin⁹
dominus in celo et ī terra. ī celo vt de lucifero q̄ propter ei⁹ ſuperbiā
eiectus eſt cū ſuis ſequacibus ī inferno. In terra xͦo de nabuchodo-
noſor cui propter eius ſuperbiam dictum eſt a dn̄o vt ſcribit in dani-
ele / cū beſtiis et feris erit habitatio tua: fenuꝫ quaſi bos comedes ⁊
ſeptē tempora mutabuntur ſuper te: donec ſcias qꝫ dominetur excelſ⁹
in regno hominum et cuicūqꝫ voluerit det illud. Sed rex ſequatur re-
gē prophetam et cātet iugiter cū illo qd retribuam domino pro omni
bus q̄ retribuit michi / et illud o. dn̄e ego ſeruus tu⁹ ego ſeruus tuus
et filius ancile tue. Eſt preterea officiuꝫ regis vt quicqd dicat faciat
ne ſemper ſe regem eſſe meminerit. vt nichil vnqꝫ agat indignuꝫ tāto
nomine. aſſueſcat etiam rex: nichil non decorum niſi non regium di-
cere: ne turpia loqui aſſuetus ead et aīo ſape videatur. nulluꝫ deniqꝫ
xbū turpe aut laciuū audiat aut ꝓferat / qꝛ iuxta doctriāꝫ aplī corrū
punt bonos mores colloq̄a praua / vn̄ que aliquādo aliis hominibus
licent / et illis ſunt peccata venialia: regi ꝓpter eminētiam et dignita-
tis faſtigiū ⁊ circūſtantiam talis pſone non licent ⁊ peccata mortalia
eſſe videntur. vnde iohannes criſoſtomus inquit homo criſtianus for
titer cadit in peccatum propter duas cauſas / aut propter magnitu-
dinē peccati aut ꝓpter altitudinē dignitatꝭ Eſt etiā officiū regis vt
rēpubli. āt iclinatā aduerſis caſibus erigat āt retineat ſecūdis afflu-
entem aut amplā ex parua efficiat. debet preterea rex ꝯſiderare qꝫ eſt
poſit⁹ ī republi. non tm̄ vt p̄ſit ſꝫ vt ꝓſit.. dꝫ.n. rex malos et īſolētes
penis diūſis afficere. bonos xͦo et iuſtos milites ⁊ ſapiētes honorib⁹
⁊ dignitatib⁹ p̄miare. ita. qꝫ ſimł eſſe dꝫ malleus et ſuplicium maloꝝ ⁊
dec⁹ ⁊ gloria bonoꝝ. legim⁹.n. ī ſacris litteris qꝫ ieſus xp̄s nr̄ redēp-
tor apparebit ī extīno iuditio peccatorib⁹ ⁊ iniuſtꝭ terribił ⁊ horribił.
ſꝫ iuſtꝭ ⁊ ſātꝭ glorioſ⁹ ⁊ amabił. Eſt deniqꝫ officiū regis vt ſcribit ille
diuinus plato (ſic eū diu⁹ Augu. appellat) cuius ſētētie meminit Ci.
ī ſuis officiis vbi ſic iq̄t Qui reipubli. p̄ſūt duo p̄cepta platoīs teneāt
vnū vt vtilitatē ciuiū ſic tueāt vt qcq̄d agāt ad eā referāt vtilitatē obli-
ti ꝯmodoꝝ ſuoꝝ. Alteꝝ vt totū corp⁹ reipubli. curēt ne dū parte aliqꝫ

tueꝛ reliq̃s deſerãt / vt in tutela ſic ꝓcuratõ reip. ad eoꝝ vtilitatẽ q̃ cõ
miſſi ſũt: nõ ad eorum q̃b⁹ ꝯmiſſa eſt gerẽda ẽ. q. n. pti ciuiũ ꝯſulũt ⁊
ptẽ negligũt rẽ ꝑnitioſiſſimã ĩ ciuitatẽ ĩducũt ſeditõcꝫ ac diſcordiaꝫ
hec ille. Colligiꝛ ḡ ex iſtiſ duob⁹ ꝑceptiſ platoĩs q̃ mẽti ⁊ cordi regi eſſe
debẽt. ꝙ rex ĩ regĩo ſe debet hr̃e ad mõ tutoriſ vt ſicut tutor dꝫ ꝯſide
rare vtilitatẽ pupili ſibi ĩ tutela ꝯmiſſi ſic rex vtilitatẽ ſuoꝝ ciuiũ ⁊ rei
publi. ꝯmiſſe et ꝯmẽdate. Scd̃o vt ne ꝓ eod̃ crimĩe alii plectẽtur: alii
vͦ q̃ in eodem crimine fuerunt ꝑticipes et complices neqꝫ appellẽtur
neqꝫ citentur quidẽ. ſed omnes ſuos tuebitur iam nobiles quam ple-
bem ipſam imperitam. ſapientes et diuites et pauperes q̃ tutorem ⁊
patrẽ multaꝝ gentiũ fecit eũ dñus et iuxta q̃litatẽ criminũ ⁊ ꝑſõa
rum ſic diſponet vt recta ratio bñ cõſulta eſſe faciẽdũ dictauerit Nam
ſi rex male diſponit de republi. ſibi cõmiſſa ⁊ abutiꝛ officio ſuo (q̃d dõc⁹
aũtat) cogitet ꝙ habꝫ deũ vltorẽ ⁊ punitiorẽ malefactoꝝ apud quem
nullũ malũ manet ĩpunitũ ſicut neqꝫ nullũ bonũ irremunatũ ⁊ h̃ vel ĩ
hoc mũdo vel ĩ futuro ſepe enĩ ex diuina ꝓuidẽtia. iſtud fit vt cum rex
male fũgiꝛ officio ſuo. de⁹ ſuſcitat ſpiritũ alt̃i⁹ regis q̃ ĩ dicit ſibi bel
lum et ĩ quietet illũ ĩ ſuo regno aut ĩ regno ſequũꝛ ſterilitates fames
peſtes ĩ territus hoĩnũ ⁊ hui⁹ ⁊ p̃ter hoc ſi nõ penituerit non effugiet
extremã vltionẽ. legim⁹ enĩ ꝙ ꝓpter peccatũ dauid de⁹ puniuit eius
populũ vrgẽtiſſima peſte neqꝫ ceſſauit donec ipẽ dauid penituit ⁊ co-
gnouit ſe peccaſſe: vñ dauid cũ vidiſſet ãgelũ cedentem populũ dixit
ad dñũ ego ſũ q̃ peccaui et ego iniqꝫ egi: iſti q̃ oues ſunt qui fecerũt:
vͦtatur obſecro man⁹ tua cõtra me et cõtra domũ patris Si vero rex
bñ vtaꝛ ſuo officio de⁹ dabit illi pacẽ ⁊ q̃etẽ ĩ regno erit illi fertilitas
et vbertas in patria ⁊ comedet de rore celi et pinguedine terre tandẽ
gloria ſẽpit̃na donabr̃ ſic fine. Cãtaꝛ enĩ ĩ eccã ĩ hĩno. hoſtis herodes
ĩpie xpm̃ venire q̃d times nõ eripit mortalia q̃ regna dat celeſtia. Si a
iſta adeo danꝛ temporalia. ſ. ⁊ eterna pꝫ igr̃ ex dictis q̃ta ſit excel-
lẽtia regie dignitatis ⁊ ꝙ ſit officiũ regis in tãta dignitate conſtituti
Sꝫ iã de donis ⁊ vͦtutibꝫ q̃bꝫ rex dꝫ eſſe p̃ditus ⁊ ornat⁹ vt bñ rẽpu
bli. gubñet videa⁹ et p̃mo de regis ſapiẽtia q̃ inter Omnes virtutes
eſt ꝑfectiſſima.

Capitulũ quartum ĩ quo tractaꝛ de munere ſapiẽtie regi neceſſarie.

Sapiẽtia vt eã cõſiderãt phĩloſophi ẽ ſcĩa metaphiſica que de
deo ⁊ de ãgelis ⁊ de ſubſtãtiis ſeparatis amaꝛia cõſiderat
iõ ariſtoteles ĩ p̃mo metaphĩe vocat metaĩcã ſapiẽtiaꝫ ſiue
theologiã q̃ res diuinas ⁊ cãs altiſſimas ꝑtractat et cõſiderat. vñ
marc⁹. cicero ſic diffinit ſapiẽtiã. ſapiẽtia eſt diuinaꝝ ac humanaꝝ.
reꝝ noticia. noſtri vͦo theologi vocant ſacrã theologiam vͦã ſapiẽtiã

ꝛmeli⁹ ꝛxl⁹ Et rō eſt q꜡ nr̄a theologia tractat de ipo īmortali deo ꝛ d
āgelis et de aīabꝫ nr̄is ꝛ de eaꝝ beatitudine et breuiť de omi creata
ī quātū ē creata ꝛ facta ab omi potenti deo ꝙꝫ neqꝫ iſto mō ītēdim⁹
ī ꝓpoſito cape ſapiāꝫ Eſt igr̄ ſapiētia vt de ea ī ꝓpoſito loqmur q̄d
ꝟt⁹ q̄ qſ erigiť ī cognitionē bñficioꝝ ſibi adeo p̄ſtitoꝝ / ꝛ cū q̄dā ſapo
re reꝝ ſpiritualiū agit ſuos act⁹ hūanos ī ordīe ad deū a ſup oīa quē
amat ꝛ venerať. Iſta eſt vna de precipuis ꝟtutibꝫ q̄ dꝫ eē ī ꝑncipe. vt
delꝫ recognoſcere deū ꝛ bñficia ſibi tanta adeo p̄ſtita et inſuis actibꝫ
hūanis vt pote. in regimīe regni ſibi adeo datiſtaliter ordinare ſuos
actus vt eos ſēper dirigat ī ordīe ad maieſtatē diuinā / ne tātū domi
nū offēdat aq̄ tantiſ et tā īgentibꝫ bñficiis ē donat⁹. Unde tāta ē ꝟt⁹
ac dignitas ſapiē vt cū dominus appareret regi ſalomoī nocte ꝑ ſo
niū ꝛ diceret illi poſtula q̄d vis vt dē tibi rex Salomō cū cognoſceret
ī ꝑfectū ſuū ꝛ pueritiā hūiliť petit adñō dicēs dabis ſuo tuo cor docile
vt populū tuū iudicare poſſit ꝛ diſcernere iter bonū ꝛ malū Et placuit
iſte ſmo corā dñō. Et dixit dñs Salomoni. q꜡ poſtulaſti ꝟbū h̄ / ꝛ nō
petiſti tibi dies multos neqꝫ diuitias neqꝫ aīas īimicoꝝ tuoꝝ. ſed po
ſtulaſti tibi ſapiāꝫ ad diſcernēdū iudiciū: ecce feci tibi ſm ſmones tu
os Et dedi tibi cor ſapiens et intelligens ītātū vt nulus aū te ſimilis
tibi fuerit neqꝫ poſt te ſurrectur⁹ ſit. dedit etiā illi dñs q̄ nō poſtulauit
vꝫ affluētia diuitiarum vt null⁹ fuerit eo locupletior in regib⁹ terre.
dedit q̄ꝫ ei victoriā de īimicis / ꝛ pacē cū oīb⁹ affitimis regibꝫ ſui re
gni Iſtā ſapiētiā dꝫ petere adñō omīs rex ꝛ tūc iuxta illō ſapiētiſ veni
ēt ſibi pariť oīa bōa cū illa. vñ de hac doctrīa ꝛ eruditōe huius ſapiē
ſūt libri ſacre theo: refertiſſi vñ ſapiēs ī ſuis ꝓūbiis ſic ait beat⁹ hō q̄
īuenit ſapiētiā / ꝛ q̄ affluit prudētia. melior ē acq̄ſitō ei⁹ negotiatione
auri ꝛ argēti ꝑmi ꝛ puriſſi fruct⁹ ei⁹ p̄ſtātior ē. n. cūctiſ opibꝫ ſapiā ꝛ oīa
q̄ deſideraťhuic nō valet ꝯpari lōgitudo dieꝝ ī dextera illi⁹ ꝛ ī ſiniſtra
illi⁹ diuitie ꝛ glīa vie ei⁹ vie pulcre ꝛ oīs ſemite ei⁹ pacifice lignū vite
ē hiis q̄ ap̄hēderit eā: ꝛ q̄ tenuerit eā beati Et alibi dicit id ſapiēs. me
lior ē. n. ſapiā cūctiſ opib⁹ p̄cioſiſſis / ꝛ deſiderabile ei nō valet ꝯpari
ꝛ alia mlťa de laudib⁹ ſapiē poſſē ī mediū adducere q̄ g̃tia breuitatiſ ī
h̄ opuſculo dimitto / ꝑ hāc etiā ꝟtutē ſapie. rex debet mlťū eē ſolicit⁹
ī officiis diuinis vt deuote ꝛ cū debita reuerētia illa exaudiat / ꝛ ſi alii
criſtiani nō teneťniſi die dñica miſſā audire ſm formā illius decreti
ab eccleſia īſtituti. vbi dr̄ miſſā audire vnicuiqꝫ criſtiano die dñico di
ſtrecti⁹ p̄cipim⁹ Rex tñ ꝓpr̄ excellētiā digitatiſ dꝫ q̄tidie miſſā cū oī
deuotōe audire ꝛ tēpe celebratōis miſſaꝝ ꝯſiderare mīta bñdictiſſīe pa
ſſionis xp̄i ꝛ q̄ mō poſt ꝯſecratōēꝫ ſacerdotiſ ibi ē ꝟū corpus ꝛ ver⁹ ſan
guis dñi ꝛ illud adorare ꝛ firmiť credere ſicut credit ſācta ꝛ catholica
eccleſia ꝓ q̄ re ſit parat⁹ mori. ꝛ ſanctā fidē catholicā ꝯ ī fideles defē
dere ꝛ tueri o q̄uā pulcrū ē ꝑncipē arripe arma ꝯ īfideles ꝓ defēſōe rex

altatione nominis xpi ⁊ eos et cum multa militum manu expunaté ⁊ debellare de qua re lati⁹ tractabim⁹ i ſcri⁹ i ca de pace et bello / ela borabit etiá rex coat poterit vt cult⁹ diui⁹ ſēp augeat ⁊ nō minuat / qd facilitet fiet ſi bñficia ⁊ dignitates eccleſiaſticas de ſuo regno pceſſerit viris pb doctiſ ⁊ ſapiētib⁹ / q2 vt dicit cano nichil eſt q eccleſie dei magis officiat q ꝙ indigni aſſumāt ad officia eccleſiaſtica · debēt igr bñficia dari doctis viris ſignāt theologis ⁊ canoniſtis · q̄ꝝ alii v3 theologi ſūt neceſſarii ad eruditōe3 populi · ⁊ ad eoꝝ illūinatōe3 i fide ⁊ ad hereſes extirpādas · alii · ſ · canoniſte ad regimē eccleſie bñ ordināduz l3 ſit neceſſariū theologo canones nō ignorare · ⁊ viro chanoiſte ſacrā theologiā ſcire / vñ de ſacra theologia ſcribit i canon e vbi dr̄ et q2 ſacrā theologiā cupim⁹ āpliari vt dilato ſui tētorii loco funiculos ſuos faciat lōgiores vt ſit fides catholica circūcīta muro i expunabili bellatoꝝ qb⁹ reſiſtere poſſit aſcendētib⁹ ex adūſo · d3 pt̄ea rex vitare eos q̄ ꝑtbāt cultū diuinū ⁊ īpediūt cerimoīas eccleſiaſticas / ⁊ tales pūire ⁊ exſmīare extra regnū ſuum vl' eos morte afficere ſi tales ſint de ſuo foro ⁊ de ſua iuriſditōe de q̄ mat̄ia poſtea i capi de legib⁹ q̄s pōt rex i ſuo regno īſtituere lati⁹ dicem⁹ Et ſic p3 q̄mō ſapiā ē regi ſūme neceſſaria ⁊ q̄ mō illa ē hūtlit adeo petēda · Sz qm̄ prudētia ē q̄dā v̄t⁹ huic ꝓiūctiſſima · iam de illa ⁊ de conſilio capiendo dicere aggrediamur ·

Capitulum quintum in quo tractatur de prudētia Regis et de conſilio cum ſuis capiendo:

PRudētia ē pria v̄t⁹ it̄ cardinales v̄tutes hec n · eſt directrix et gubnatrix oi3 v̄tutū moraliū ⁊ poit i itellectu q2 ē v̄t⁹ itellectualis vt recte dirigat v̄tutes morales ⁊ act⁹ illaꝝ circa agibilia · vñ prudētia ſic deſcribit aphō eſt recta ratio reum agibiliū prudētie v̄o tres ſūt ꝑtes · ſm q iſta virt⁹ prudētia ht̄ tres act⁹ p̄mus eſt mēoria p̄titoꝝ · 2⁹ ē cognitō reꝝ p̄ſēciū: ⁊ iſta pōt vocari diſcretō · t̄ti⁹ act⁹ ē ꝯſideratō futuroꝝ · ⁊ iſta pōt ſortiri nom ſpecialeꝛ vocari ꝓuidētia ad h̄ ꝗ q āq̄s habeat prudentiā ꝑfecte d3 hr̄e iſtos tres actus · ſ · mēoriā p̄titoꝝ cogitōe3 p̄ſētiū / ⁊ ꝯſideratōe3 futuroꝝ · Ex q̄ p3 q pueri q2 nō mi't̄a viderūt q̄ꝝ poſſit hr̄e mēoriā ꝓpe nō dur hr̄e hāc v̄tutem ſm oms ſuos tres act⁹ āt ſpecies vñ · Ari · i prio libro ſue moral' phie dicit q iuueis nō ē idone⁹ auditor ciuil' diſciplie · i · moral' phie rudis eſt enim earum rerum que in vita verſantur · rudis id eſt expers licet ſubtilius differendo de hac materia dicit ſcotus quot quelibet v̄tus moralis ht̄ ſuā prudētiā regulatiuā ſui ⁊ q̄t v̄tutes morales ht̄ hō tot h3 prudētias eas regulātes diſcretō ē cū q̄s ſcit tēp⁹ ⁊ horā q̄ñ d3 ꝓferre ſmonē ⁊ ſcit tēpore ſuo ſilere et audire · vnde ille qui non preuenit debituz tempus loquendi aut aliquid faciendi et tacet cum ſilendu3 eſt · nec eſt multus in ſermone / nec in concinūs / ⁊ ſcit habere qua

litatez temporis et loci et per ſonarum talis ſicut iſte diſcretus dicit alias ſi iſtas q̄litates ⁊ circūſtantias non obſeruat. dr̄ importun⁹ vł faſtidioſus et tedioſus vel ineptus ſecūdum doctrinā Ciceronis i li bris de oratore. vnde diſcretio merito appellatur mater oīm v̄tutum et per eā dicitur q̄s tenere grauitatem ī dictis ⁊ factis vnde hec v̄t⁹ multum neceſſaria eſt principibus et aliis ī dignitate cōſtitutis per v̄tutem .n. prudētie q̄ hꝫ iſtos tres actus quos dixi. rex recolligit p̄teritoꝝ legēdo ſuos annales ⁊ geſta regum et principum ſuorum p̄decessorum et aliorum ꝯſiderat p̄terea tempora preſentia rea quibus iam actualitet indiget prouidet etiam tempora īminētia et futura et q̄ ſunt ſue dignitati regie expedientia et ſuis in regno vtilia ꝓfectura vnde ſi rex vult videri prudens et ſapiens: ſit prudens et ſapiens Juſta ſententiam Socratis qui ponit regulam breuem et cōpendiariā ad felicitatē vt ſi q̄ſqꝫ id ageret: vt qualis haberi valet: talis eſſet. hac virtute prudentie dꝫ precpolete rex vt ſic et ab omibus videatur valde prudens et diſcretus cū quadam dignitate et mageſte. quaz dꝫ in vltu habere et preſentia ſua preſe ferre. nō riſu ficto ⁊ vano ſed riſu graui er pleno ore nec iocio et ludis ſe dedat puerilibus: ne reſpubli. ludere videatur. ſed ludis grauioribus vtatur vt ſtatorum ludoꝝ baliſta et lancea iaculo et venatione nōnunq̄. et iſtud cum rebus ſerioſis primo ſatiſfecerit. poterit tn̄ aliquādo cum ſuis quos domeſtice habet magis familiares recreationis cauſa et gaudēdi gratia iocari verbo honeſto et iocoſo. ſed ad iſtud iocandi genus raro veniat ne ḡuitas ꝑiclitetur et regia dignitas vileſcat. Caueat tamē vt ne in dicēdo iura aut ſententiādo cauſas ſuorum dicat verba lenia aut iocoſa ſed tūc vtatur illa grauitate et pondere v̄borū ſicut ſubiecta materia exigit / vnde pulcre Cicero in ſuis officiis ſic inquit vitioſū ē in re ſeuera et graui. conuiui dignū aut delicatū aliquē īferre ſmone / cū igr̄ in dicendo cauſas agatur de nece et de vita hoīm et de eoꝝ facultatib⁹ ⁊ poſſeſſionib⁹ teneat rex illā g̃uitatē ī vultu q̄ ē tāto patrono digna vn̄ ſofocles cū eſſet collega ī ꝑtura cū pericle et caſu trāſiret formoſ⁹ puer ait . o pericle en formoſum puerū . reſpondit pericles o ſofocles decet enim pretorem non ſolum manus ſed oculos continentes habere. ecce quo modo non caruit iuſta reprehenſione ſofocles a ſuo collega pericle Ex virtute etiam prudentie ſic ſe habeat Rex. vt tam in proſperis quam in aduerſis ſemper ſit illi idem animus ⁊ idem vultus et eadem frons vt dicitur de ſocrate / et aliqui hoc id dicunt de gaio lilio / vn̄ nec proſperitas in iſtis rebus ſecundis īmutet vultum eius / ne ſui notent eum q̄ in moderate delectatur in temporalibus / nec adūſitas ī illis eum cōtriſtet. Nā iuxta doctrinā ſapientis nō contriſtabit iuſtū q̄cq̄d acciderit ei Ex prudētia etiā hēat rex freq̄nt ꝯſilia cū ſuis / ⁊ q̄ iſta v̄t⁹ prudētia magī relucꝫ ī ſenib⁹ ꝓp̄ ml'taꝝ rex experiētiā quaz viderūt. iō ſenes habeat cōſiliarios q̄ꝝ ꝯſiliis ⁊ ſētētiis

nitatur. vnde. Cicero in suis officiis inquit q officium senū ē amico₂ et iuuētutē et rempubli. consilio iuuare/et in libelo de senectute sic ait. Non enī viribus aut velocitatibus aut celeritate corpo₂ū res magne geruntur sed cōsilio et auctoritate et sententia quibus non modo orbari:sed etiam augeri senectus solet. vnde tūc rex iudicatur ab omnib⁹ prudēs cū credit et sequitur cōsilia prudētū/debet deniq₃ credere magis prudentie et consilio senū sapientum qui sunt experti et exercitati ī reb⁹ q̄₃ prudētie sue ꝛ cōsilio ꝓpo. secūdum sentētiā sapientis qui ait ne innitatis prudentie tue/nec fili mi sis sapiens apud te metipsum. Inter cetera ḡ que debent esse in rege. hoc vnū ꝓcipuū est habere animum propensiorem semper ad capienda consilia/qꝛ vt est in antiquo prouerbio plura vident oculi q̄₃ oculus. et qd a pluribus queritur facilius inuenitur. Nam cū rex sit vnus homo singularis e ꝑticularis sicut quilibet nostrum. potest errare/nescire et decipi/s₃ cū vtitur cōsilio prudentum et senū. ē argumentum non faciliter errādi ī eius factis aut dictis. Exemplum habemus ī sacra scriptura ī ꝺtio regum vt qꝛ roboam filius Salomonis neglexit cōsilia senū/et sequtus est cōsilia iuuenū decem tribus ab eo defecerunt que sequte sunt partes hieroboam serui Salomonis. vnde tm̄ valet cōsilium in reb⁹ agendis. vt dicat. Cicero vt nichil valent arma foris. nisi sit consiliū domi/et vult tenere q vir togatus et sapiens dans cōsilium duci aut īꝑatori alicui⁹ exercitus de aliquo bello gerendo non minus debet laudari de tali facinore et victoria q̄₃ laudetur ipse dux exercitus qui ī manu bellica in campo vicit hostes et ponit exemplum de thimistocle et de Solone qui dedit cōsiliū aropagis cuius ꝯsilio fretus timistocles dux exercit⁹ atheniensiu₃ vicit aduersarios in illo bello salaminis/ī quo facto iudicat Cicero q nō minus solū ille sapiens atheniū. thimistocles victor belli est laudādus qd an verum dicat:militibus vr̄is relinquo disputandum. recollo enī hanc questionem hic parisius cū essem iunior in scolis artium in vico straminio disputasse Sed iam ad propositum redeamus dico ḡ q sicut anima ꝓciosior est corpore:ita res q̄ ꝯsilio ꝛ virib⁹ animi ger unt maiores et ꝓstātiores sūt q̄₃ ille q̄ virib₃ corporis quā questionē ꝑ pulcre disputat salustius in ꝓncipio sui belli Catelinarii. vbi inquit q diu magnū inter mortales certamen fuit. vi ne corporis:an virtute animi res militaris magꝭ ꝓcederet. Nam ꝓusq̄₃ īcipias cōsulto:et vbi ꝯsulueris mature facto opus ē. ita vtrūq₃ ꝑ se idigēs alterum alterius auxilio eget. et cōcludit q cū demū periculo atq₃ negociis cōptū est:in bello plurimu₃ īgeniū posse. Istā sētētiā salustii posui hic cum verbis/qꝛ a diuo Augustino mirum in modum commendatur. pro qua virtute confirmanda sunt multe auctoritates sacre scripture. vnde sapiens in prouerbiis sic inqt. qui autem sapiens ē audit cōsilia. Et alibi astutus .i. prudens omnia agit cum consilio/et alibi. dissipantur cogitationes

vbi non eſt conſilium. vbi vero ſūt plures conſiliarii cōfirmat. liqt. I
gitur ex pmiſſis ſufficienter eſſe oſtenſum nō ſolum rationibus. ſʒ
auctoritatibus ſacre ſcripture et doctorum prudentiam in rege ſūme
eſſe neceſſariam. et conſilium a ſuis ſignanter a viris prouectis et eta
te maturis eſſe accipiendum: Sed iaʒ de iuſtitia quaʒ rex hʒ ſuis ad
miſtrare et de illi⁹ miſericordia in ſeqnti capitulo dicere incipiam⁹

Capitulum ſextum in quo tractatur de iuſtitia et de miſericordia regis in ſuos.

Iuſtitia eſt pma et pncipalis vtus inter oēs vtutes mora
les et hec eſt ſñiā Ariſtotelis iqnto libro ſue moral' phi
loſophie q inquit q iuſtitia in ſe virtutes continet omnes
et q ceter; moralibus virtutibus eſt perfectior ⁊ preſtātior Et cicero
in primo ſuorum officiorum libro ait q iuſtitia eſt quedam virtus iq
ſplēdor eſt maximus ex qua viri boni nominantur hec virtus ſūme
eſt regi neceſſaria qr iudiciaria poteſtas ſequitur regiam dignitatem
et ad iſtud munus exercendum ſunt reges inuenti et inſtituti in repu
bli: vnde totus populus priſcis temporibus prefecit ſibi regem vt
eos regeret et iuſtitiam eis adminiſtraret. Ordinauit preterea vt ille
qui eſſet proximior illi ſtipiti quē ſibi in regem pſtituit. et ab eo deſcen
deret per viam legitimi matrimonii ⁊ poſt deceſſū regis legitīe cano
nice ſuccederet in regnū et hoc iō omnia iura pclamant. inſtitut⁹ eſt
ḡ rex in regno vt iuſtitiam equa lance omnibus adminiſtret et in hoc
officio oſtenditur rex domin⁹ vniuerſalis et ſupremus omīb⁹ hiis
qui in ſuo regno ſunt vnde apoſtol⁹. qui me iudicat dominus eſt. Sʒ
ſciendum eſt vt inquit. Cicero q iuſtitie duo ſunt effectus ſiue mune
ra. vnde pmum munus iuſtitie eſt ne cui qs noceat. ſʒ addit vnā cau
dam in qua a lactantio firmiano ⁊ a noſtris theologis rephendit vʒ
cū hoc qḋ dicit niſi laceſſitus iniuria. vnde omnis regio criſtiana h
hʒ vt laceſſit⁹ iiuria nō habeat aggredi offēdēdo illū q ſibi intulit in
iuriam ſi poſſet euadere ſine hoc q fieret ſibi ab aduerſario noua in
iuria. qr hūt remediū. ſ. addire pncipē aut ſuos iudices et ptores qui
capient ſuppliciū de tali inferente iniuriam Sic ergo dico q Cicero
bene dixit in hoc q pmuʒ munus iuſtitie eſt ne cui qs noceat. ſed in h
qḋ addit niſi laceſſitus iniuria cenſeo cū omibus theologis eū male
dixiſſe. Secunduʒ munus ſiue officium iuſticie eſt vt qs cōmunib⁹
pcōmunibus vtatur puatis aūt vt ſuis. i. nemo vſurpet ſibi rem alte
rius. vnde per ei⁹ oppoſitū iſtud pōt declarari. ſic ipſe declarat vnuʒ
genus iiuſticie eſt eoruʒ q aliis inferunt iniuriam. et h offēdendo il
lū in bonis corpor; vl'. ſi vberādo illū aut vulnerādo vel mutilādo vl'
eū occidēdo. vl' pōt qs iferre iiuriam alki illū ifamādo. vel ei⁹ bona
rapiēdo Alio gen⁹ iiuſtitie ē eor q pnt ppulſare iuriāq fit alki ⁊ illaʒ
nō propulſant vnde ille q non defendit neq obſiſtit iniurie iſtrie q fit

proximo (ſi poteſt) tam eſt iniuſtio quam ſi amicos aut ſi parētes aut patriā deſerat. Sup ergo tales ſic delinquētes rex exerceat ſuam iuſtitiam ſcḋm q̄litatem criminū et pſonarum ⁊ loci et temporuꝫ. Similiꝛ nō ſolum ſūt puniendi qui agūt alii iniuriam ſed qui cōſentiūt faciētib⁹ aut illis conſulunt aut potuerūt ꝓpulſare ⁊ impedire iniuriā ne illi fieret et nō fecerunt vn̄ apoſtolus ſcribens ad romanos inquit nō ſolū qui talia agunt digni ſunt morte: ſed qui cōſenciūt facientibus. Hanc v̄tutē iuſticie debet exqueſitiſſie et diligentiſſime exercere rex et illam demandare executioni. et illam iugiter in ſuis oratōibus a dn̄o humiliter petere et dicere cū ꝓpheta de⁹ iuditiū tuuꝫ regi da ⁊ iuſticiā tuā filio regis. Judicare populum tuū ī iuditio et pauperes tuos ī iuſtitia Sꝫ aduertat rex ne vtaꝛ ſūmo rigore ī exercēdo ī ſuos hanc iuſticiam. qꝛ ad eū nō ſpectat oīa peccata ī ſuo regno punire qꝛ nō peccata occulta neqꝫ illa q̄ ad eū nō deueniūt p viā āūtiationis vꝉ accuſatōnis. qꝛ pecata talia ſolū deum hn̄t vltorē. neqꝫ ipſe de⁹ ſua iuſtitia oīa pecata punit in hoc mūdo. qꝛ tūc vt inqt diu⁹ auguſtin⁹ in p̄mo de ci. dei nichil vltimo iuditio reſuari putaremus vnde illud ātiquuꝫ ſatis ē tritū ſermone ꝓuerbiū vbi ſūmū i⁹ ibi ſūma ī iuria ē et id q̄d d̄r in v̄ſu Si quotiens pecāt homines ſua fulmīa mittat iupiter: exiguo tempore nullus erit. Sed vtatur rex iuſtitia ſimul eā miſcēdo cum miſericordia et clementia et benignitate. et ſit ꝓmptior ſē per ad ſaluādū q̄ꝫ ad cōdānādū. vn̄ miſericordia et clemētia multos ꝑncipes clariſſimos effecit. legitur. n. de Julio Ceſare ꝙ miſeris refugiū erat vt bene deducit Saluſtius in illo bello Catelinario mores Catonis et Ceſaris ad inuicem referendo. quo in loco inqt ꝙ Ceſar beneficiis ac munificencia magnus habebatur ſed integritate vite Cato Ceſar manſuetudine ac miſericordia clarus factus ſed Catoni ſeueritas dignitatem addiderat: et reliqua. Quod aūt rex debeat vti iuſtitia ſimul cum miſericordia in ſuis factis ⁊ ſentenciis probatur ꝑ illud diui gregorii in moralibus vbi inqt diſciplina vel miſericordia multum deſtituitur ſi vna ſine altera teneaꝛ Et alibi id gregori⁹ ī moralib⁹. Oīs q̄ iuſte iudicat. ſtaterā ī manu: geſtatī vt roqꝫ pēſo iuſtitiā et miſericordiā portat ſed ꝑ iuſticiā reddit peccāti. ſētēciā: ꝑ miſericordiā peccati tēꝑat penā: vt iuſto libamīe q̄dā ꝑ equitatē corrigat q̄dā ꝑ miſeratōeꝫ idulgeat. Et iſta eād ſētētia ponit a ſapiēte ī ꝓūbiis vbi inqt ꝙ iuſtitia firmaꝛ ſoliū regis. et alibi miſericordia et v̄itas cuſtodiūt regem et roboraꝛ clemēcia thron⁹ eius. Aduertat p̄terea rex ꝙ cū inſtituit iudices et pretores ad adminiſtrandā iuſtitiā nūqꝫ deteriore ſi ꝑetitiores ⁊ melioꝛib⁹ ⁊ ꝑitōꝛibus ſubdictis vt illos iudicet preponat. multū. n. moleſtatur vir iuſtus et ſapiēs regi et iudicari per iudices Et pretores impios ⁊ imꝑitos. id ſemper ad miniſtrandā iuſtitiam eligantur iudices et pretores iuſti et ſapientes non

ſolum vt bene fungantur officio ſuo. ſed etiā ne dēt materiā ſcandali
et murmuris hiis quibus preſūt. vltimo hoc preceptū diligēter tenē
dum eſt vt nunꝗ rex aut aliqua ira aut ꝑ turbatione cōmotus inocē
tem: capitis iuditio puniat: id em̄ vt inquit. Cicero i ſuis officiis nul
lo modo bene fieri poteſt. Nā quid eſt tam in humanum ꝗ̄ eloꝗntiā
a natura ad ſalutem hominum et cōſeruationem datam. ad bonoꝝ et
innocētum peſtē perniciemꝙ cōuertere? Sed ꝗ̄ ſi rex ſciret aliquē
in nocētem qui tn̄ ꝑ falſos teſtes fide dignos quos nō poſſet iure refel
lere probaretur nocens et re⁹ mortis ꝗd faceret rex itali caſu vtrū de
beret eū cōdēnare ad mortē ſecūdū alegata ꝛ probata/aut eum abſol
uere. Reſpondeo ꝙ rex in tali caſu illum quē pro certo ſcit eſſe innocē
tem nullo modo debet ad mortem iudicare. nec tenetur iudicare ſm̄
alegata et probata. qꝛ ex plenitudine poteſtatis hn̄t om̄s leges i ſcri
nio pectoris ſui. Sed quid faceret iudex inferior in tali caſu. lꝫ de iſta
queſtione ſit cōtrouerſia apud theologos. dico tn̄ ꝙ iudex inferior e-
tiam non debet talem quē ſcit innocētem (lꝫ cōuictū ꝑ falſos teſtes fi
de dignos ad mortem iudicare. qꝛ ſēper veritas legi et cōſtitutioni ꝓ
ponenda eſt. nō enī dixit ſaluator noſter ego ſū via et cōſuetudo ꝛ lex
ſed ego ſum via et veritas et vita debet ergo iudex in iſto caſu remit-
tere negotium ad ꝑncipē ſupiorem iō pecauit pilatus qui ſentētiauit
Criſtum ad mortem quē ſciebat eſſe innocētem (ſciebat enī ꝙ ꝑ inui
diam tradidiſſent eū) ſed poti⁹ debuit illum remittere ad tiberiū. Ce
ſarem qui rome ea tempeſtate impabat. Poteſt tn̄ rex ex plenitudine
poteſtatis ſue aliquando impium et reum mortis defendere et eū ſua
gratia et miſericordia a morte liberare. Et hoc qꝛ vult iſtud mltitudo
populi/et patitur et conſuetudo et fert illud humanitas. vt. ſ. mali ali
quando magis abſoluātur ꝗ̄ ꝙ iuſti et inocentes puniantur aduertē
dum tn̄ ꝙ iſtam gratitudinem. ſ. non puniendi malos rex rariſſime fa
ciat: ne viri iniqui et Criminoſi iſtud trahant in cōſequētiam et prop
ter hoc licentius viuant/cū facilitas venie incentiuū ꝑbeat delinquē
di. imo iuſtum eſt vt tales criminoſi ꝛ rei mortis: mortis pena puniē
tur vt illi nil tale poſt hac cōmittant et reliqui ſint ad iniuriam tardio
res. niſi tales criminoſi eſſent tales ex quorum vita ſequeretur ma-
gna vtilitas ꝛ cōmoditas reipubli. aut ex eorum morte ſequeretur ma
gna iactura in republi. et interritus. qꝛ vt dixi in tali caſu poſſet rex.
talem reum mortis vita donare. Et cū rex ſic om̄s gubernauerit tem
perando iuſtitiam ſimul cū miſericordia in ſuos dicetur ad eius ſub
ditos id qđ regina ſaba dixit ad ſuos Salomonis beati ſunt ſerui tui
et ſerui ſeruorum tuorum. et ſic augebitur opibus regnū et vaſalorū
multitudine/et nomen regis ꝑ omnes fines terre erit glorioſū. patet
igr̄ ex predictis iuſtitiam et miſericordiam eſſe regi ſumme neceſſari-
as. ſed Jam de aliis virtutibus quibus rex debet eſſe ornatus vt po-

Inc
1466